

М. П. Комаров¹, О. С. Никоненко², Р. В. Салютін³, С. С. Паляниця³

¹ Міністерство охорони здоров'я України

² ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України»

³ Координаційний центр трансплантації органів, тканин і клітин МОЗ України

РОЗВИТОК ТРАНСПЛАНТАЦІЇ В УКРАЇНІ — ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Наукова робота присвячена актуальній проблемі розвитку вітчизняної медицини, а саме розбудові трансплантаційної служби України.

Щорічно в Україні виконується до 120 пересадок органів, при чому 95% від живого родинного донора. Водночас лише в США виконують більш ніж 24 тисячі органних трансплантацій на рік, а в аналогічній Україні за кількістю жителів та загальної площі Іспанії понад 4,5 тис. пересадок органів.

В роботі колективом авторів проведено аналіз сучасних проблем трансплантаційної галузі, основними з яких є відсутність єдиної трансплантаційної системи, в тому числі і служби трансплант-координаторів, хронічне недофінансування галузі, «трансплантаційна» неграмотність та спотворене уявлення про трансплантацію у громадян та ЗМІ.

Авторами на основі проведеного аналізу запропоновані шляхи розв'язання проблеми «трансплантаційної недостатності», в тому числі створення єдиної державної трансплантаційної системи з службою трансплант-координаторів та формування мережі «трансплантаційних округів» тощо.

Ключові слова: : трансплантологія, стан, проблеми, перспективи розвитку.

Трансплантація у всіх її проявах та напрямках є галуззю медицини, що найбільш динамічно розвивається. Результати аналізу тенденцій розвитку медичної науки свідчать про те, що через 15–20 років від 50 до 60 відсотків всіх оперативних втручань будуть супроводжуватися трансплантацією органів, тканин, клітин та біоімплантатів (в тому числі і ксеногенного походження) [1].

За останнє десятиліття стрімко зросла кількість органних трансплантацій. Особливих успіхів в цьому вдалося досягти Іспанії (за 2011 рік виконано більш ніж 4200 трансплантацій, при чому більшість з використанням анатомічного матеріалу, що вилучено у донорів-трупів), США (більш ніж 24000 пересадок органів з них 18000 трупних) та країнам Азійського регіону (Південна Корея, Японія, Китай) [2].

Значно зросла і кількість трансплантацій тканинних і особливо клітинних трансплантатів. Пересадка рогівки, кісткового мозку, складних комплексів тканин або біоімплантатів є звичайною рутинною процедурою і кількість їх трансплантацій перевищує сотні тисяч [3].

Мета роботи проаналізувати стан розвитку, проблеми та перспективи розвитку трансплантології в Україні.

Методи дослідження: в ході виконання роботи використано наступні методи дослідження біблеосемантичний, структурно-логічний, системного підходу.

Результати та обговорення

Незважаючи на те, що перша в світі органна трансплантація (донорської трупної нирки) ви-

конана нашим співвітчизником Ю. Ю. Вороним в далекому 1933 році в м. Харків (за іншими джерелами в м. Херсон), кількість трансплантацій органів за роки незалежності України не перевищила позначку 129 пересадок у рік [1].

Незважаючи на наявність в 7 регіонах України відділень в яких виконується органна трансплантація (для порівняння в Іспанії на 47 млн. населення більш ніж 40 центрів трансплантації), середня кількість пересадок коливається в межах 98–115 трансплантацій на рік [4]. При чому, більшість операцій, а саме пересадок нирки виконується з використанням донорського матеріалу живого родинного донора. Кількість трансплантацій печінки в рік складає від 12 до 15, і в 95% це пересадка від живого донора. За період з 2001 року виконано лише 8 трансплантацій серця та 3 пересадки комплексу нирка-підшлункова залоза.

В той же час, лише пересадка нирки потрібна більш ніж 2500 громадян України, а трансплантація печінки та серця більш ніж 1000 пацієнтам на рік.

Відсутність донорських органів змушує пацієнтів знаходитися на хронічному діалізі або постійному неефективному консервативному лікуванні, що зумовлює соціальну та трудову дезінтеграцію пацієнта та лягає навантаженням на державний бюджет (шляхом соціальних виплат за інвалідність, втратою працездатності, лікування за кордоном).

Окрім того, перебування одного пацієнта на апаратному діалізі коштує 150–170 тис. грн., а на перитонеальному більш ніж 190 тис. грн. Водночас, вартість трансплантації нирки з медика-

ментозним забезпеченням за перший рік складає 160–180 тис. грн., а в наступні роки медикаментозне забезпечення (імуносупресія) потребує від 70 до 85 тис. грн., в залежності від схеми лікування.

Таким чином, приклад трансплантації нирки свідчить про безумовну економічну доцільність органних пересадок лише з позиції матеріального забезпечення, не враховуючі вагомий факт – соціальну та трудову інтеграцію пацієнта в суспільство.

Значною та соціально значущою є проблема трансплантації клітин кісткового мозку. На даний час в Україні функціонують лише 2 центри з трансплантації клітин кісткового мозку, а за даними Європейської групи з трансплантації кісткового мозку (ЕВМТ) в 31 Європейській країні діє 450 центрів клітинної трансплантації.

Кількість трансплантацій кісткового мозку не перевищує 5 на 1 млн. населення, в той же час в країнах Європи цей показник перевищує 200 трансплантацій на 1 млн. населення. Кожного року пересадки кісткового мозку потребує більш ніж 1500 хворих, з них 100–200 пацієнтам необхідна трансплантація матеріалу неродинного донора.

Крім того, в Україні не виконуються трансплантації від неродинного донора, а кількість пересадки клітин кісткового мозку від родинного донора не перевищує десятка у рік.

Складна внутрішня ситуація з клітинною трансплантацією змушує громадян України вирішувати зазначене питання шляхом лікування за кордоном, що в першу чергу лягає тягарем на державний бюджет та викликає соціальну напругу у суспільстві.

При чому, необхідно зазначити той факт, що вартість трансплантації від неродинного донора в Європі становить більш ніж 200 тис. Євро, в той же час аналогічна пересадка в Україні коштуватиме до 500 тис. грн.

База створеного (з метою отримання донорського анатомічного матеріалу) в 2009 році «Всеукраїнського реєстру донорів гемопоетичних стовбурових клітин кісткового мозку» на даний період нараховує лише 73 потенційні донори, що і зумовлює його фактичну нездатність до забезпечення донорським матеріалом клітинних трансплантацій.

Основних причин, що зумовлюють доволі критичний стан трансплантаційної служби України декілька.

Насамперед головною причиною призупинення розвитку трансплантаційної служби є відсутність чіткої вертикалі управління, тобто єдиного координуючого діяльність всіх напрямків трансплантаційної служби центру.

Координаційний центр трансплантації органів, тканин і клітин МОЗ України (далі – Центр), створений в 1994 році був першим на теренах

країн бувшого Радянського Союзу структурою, що координувала діяльність пов'язану з трансплантацією [5]. За роки функціонування Центру, у різні роки його очолювали видатні діячі вітчизняної медицини такі як Саєнко В. Ф., Цимбалюк В. І. та інші, була створена відповідна нормативно-правова база трансплантаційної служби, визначені пріоритетні напрямки її розвитку та модернізації. Центр у межах своєї компетенції надає дозвіл та контролює проведення клінічних випробувань клітинних та тканинних трансплантатів, модернізує існуючі та розробляє нові нормативно-правові акти, що визначають засади трансплантаційної служби, супроводжує виконання Державних цільових соціальних програм з трансплантації, тощо.

Однак, існуюче законодавство, зокрема Закон України «Про центральні виконавчої влади», позбавило Центр повноважень з координації та контролю за діяльністю трансплантаційної служби, фактично перетворивши його на науково-практичну установу, основним завданням якої є виконання науково-дослідної тематики.

Вирішення даної проблеми лежить в законодавчій площині, а саме в реорганізації Центру в Державну службу України з питань трансплантації. Статус органу виконавчої влади надасть змогу визначити єдину структуру, що відповідатиме та контролюватиме розвиток всіх напрямків трансплантаційної допомоги, в тому числі враховуючі стрімкий розвиток клітинно-тканинної трансплантації за допомогою лабораторії безпеки і якості призначених для лікування клітинних та тканинних трансплантатів.

Окрім того, створення Державної служби України з питань трансплантації дозволить забезпечити функціонування в закладах охорони здоров'я/наукових установах, які є базами вилучення анатомічного матеріалу, вкрай необхідного інституту трансплантаційних координаторів. Їх завданням є визначення потенційних донорів, з числа осіб у яких діагностовано смерть мозку та подальша координація дій співробітників баз вилучення та трансплантаційних бригад. Саме створення та функціонування служби трансплант-координації дозволило Іспанії посісти перше місце за кількістю пересадок трупних органів в Європі.

«Ахіллесовою п'ятою» вітчизняної трансплантології залишається фінансування. Державна цільова соціальна програма «Трансплантація 2008–2012» фактично профінансована на 55% від запланованого, при чому з проекту даної програми були вилучено значну кількість пунктів в тому числі соціальну рекламу [6].

Держава фінансує лише закупівлю імуносупресивних препаратів та витратних матеріалів для гемодіалізу, частково було профінансовано закупівлю обладнання. Забезпечення діяльності регіональних трансплантаційних відділень ля-

гає непосильним тягарем на місцеві бюджети, з яких фінансується лише заробітна плата. Фінансування процесу вилучення анатомічного матеріалу (компенсація закладам охорони здоров'я за витратні матеріали, амортизацію обладнання тощо) взагалі бюджетом непередбачено, що негативним чином впливає на кількість трупних трансплантацій.

Вирішити дане питання можливо привернувши увагу держави та суспільства до проблем та перспектив розвитку трансплантації в Україні. Крім того, доцільно створення державних трансплантаційних центрів, а саме в Києві на базі Національного інституту хірургії та трансплантології ім. О. О. Шалімова НАМН України та Запоріжжі.

Створення «материнських» центрів з прикріпленими до них базами вилучення анатомічного матеріалу (так звані «трансплантаційні округи») оснащених та забезпечених за державний бюджет, надасть змогу на перших етапах перекрити первинну потребу в органній трансплантації, дозволить сформувати науково-практичну та методичну трансплантаційну школу і передати знання та навички в регіональні трансплантаційні центри.

«Трансплантаційна неграмотність», а саме вкрай спотворене уявлення суспільства та, на превеликий жаль, медичних працівників про трансплантацію і те, що з нею пов'язано, напевно розділяє з фінансуванням друге місце по значимості для розвитку трансплантаційної служби.

Саме ЗМІ підігрують «чорну» зацікавленість до трансплантації, підживлюють агресивне ставлення суспільства до галузі, чим завдають шкоду національним інтересам держави і «прирікають на смерть» тисячі громадян України.

Негативне висвітлення проблем трансплантації в ЗМІ призводить до несприйняття суспільством трупного донорства, появою історій про «чорних трансплантологів», прискіпливого та фактично безпідставного «інтересу» правоохоронних органів до галузі, появи кримінальних справ по типу «лікарів Шалімовського інституту» або справ судово-медичних експертів.

Потрібно зауважити, що фактично жодна з справ «чорних трансплантологів» не закінчилась кримінальними вироками представникам трансплантаційної служби, водночас негативний резонанс в суспільстві загальмувати доволі проблематично, та і як реабілітувати безпідставно звинувачених медичних працівників.

Фінансовий голод та деякі суб'єктивні причини обмежують викладання курсу «Трансплантація» в медичних навчальних закладах, в тому числі і після вузівської освіти, що призводить до негативного та спотвореного уявлення та ворожого ставлення медичних працівників до трансплантації, відмовлення головних лікарів до співпраці з трансплантаційною службою.

Вирішити проблему соціально-просвітницького характеру можливо лише шляхом поєднання зусиль державних структур та громадських організацій. Потрібно ширше залучати до роботи релігійні конфесії та благодійні фонди, в тому числі і на законодавчому рівні.

На даний момент вищевказані структури фактично самоусунулись від дійсно соціальної роботи та займаються лише вирішенням місцевих та малозначущих проблем, роздмухують «сенсаційні історії», закидають до міністерства різного плану запити та вимоги, спотворюючи поняття громадських та благодійних організацій.

Соціально направлена інформаційна компанія у вигляді дорожніх банерів, інформаційних статей та впровадження циклу передач на центральних телевізійних каналах щодо суспільної користі та благодійності органної донації, – головна запорука розвитку інформаційно-просвітницького напрямку трансплантаційної служби та збільшення кількості трансплантацій.

Саме масивна соціально-активна програма дозволила Іспанії, Польщі та Білорусії і іншим країнам вийти в лідери за кількістю трансплантацій, при чому деякі країни до недавнього часу взагалі не виконували трансплантаційні втручання. Необхідно зауважити, що суттєву роль в провадженні соціальних програм в вищевказаних країнах відіграли саме благодійні та громадські організації і об'єднання, а держава лише координувала та направляла їх зусилля.

Доволі вагоме значення для розвитку трансплантаційної служби має нормативно-правова база. За роки існування трансплантаційної служби Координаційним центром трансплантації органів, тканин і клітин було розроблено понад двох десятків нормативних актів, які регламентують діяльність трансплантаційних центрів та баз вилучення анатомічного матеріалу.

Деякі з цих нормативних актів за роки їх існування втратили актуальність або потребують внесення змін та доповнень (в тому числі і Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині»), деякі напрямки діяльності потребують розробки нових нормативних документів.

За поточний рік співробітниками Координаційного центру трансплантації органів, тканин і клітин при активній участі головного трансплантолога МОЗ України та керівників відділень трансплантації були розроблені і прийняті нормативно-правові акти, що чітко регламентують порядок проведення органних трансплантацій від живого родинного донора, визначають критерії якості та безпечності органних трансплантатів, а саме нирки донора-трупа.

Розроблюється нова редакція «Інструкції з діагностики смерті мозку та визнання людини померлою», що поліпшить роботу анестезіологічної служби та надасть змогу чітко визначити

групи потенційних органних донорів, стандартизуються оранні та тканинні трансплантати, що є запорукою безпечності реципієнта та лікаря-трансплантолога.

Важливим нормативним актом, що доопрацьовується відповідно до наданих міністерствами та відомствами зауважень та пропозицій є «Порядок перевірки закладів охорони здоров'я та наукових установ, які займаються діяльністю пов'язаною з трансплантацією». Прийняття вищезгаданого нормативно-правового акту надасть змогу ефективно контролювати трансплантаційну діяльність та оперативно реагувати на правопорушення у цій сфері.

Тільки чітка регламентація і контроль за діяльністю, що пов'язана з трансплантацією дозволить запобігти можливим правопорушенням

в цій сфері, інцидентам з правоохоронними органами та дати змогу спокійно працювати представникам трансплантаційної служби України.

Ситуація, що склалась з трансплантацією в Україні на жаль доволі критична. Незважаючи на глибокі історичні традиції, наявний кадровий та науковий потенціал в останнє десятиріччя розвиток клінічної трансплантології загальмувався та галузь фактично знаходиться в стагнації. Шукати винних в цьому немає сенсу та часу.

Таким чином відродження вітчизняної трансплантації можливо лише завдяки поєднанню державної політики, активній діяльності громадських і благодійних організацій, наполегливій роботі практичних лікарів та представників міністерства охорони здоров'я.

Список літератури

1. Чеботарьова Г. В. Кримінально-правові проблеми трансплантації органів або тканин людини та донорства крові: Автореферат дис. ... кандидата юридичних наук. – Київ, 2003. – 18 с.
2. Мусієнко А. Запобігання злочинам у сфері трансплантації органів та тканин людини: Автореферат дис. ... кандидата юридичних наук. – Київ, 2010. – 20 с.
3. Еколого-правові проблеми у сфері трансплантології: Навчальний посібник / Балюк Г. І., Ковальчук Т. Г., Козьяков І. М., Кохановська О. В., Погрібний О. О.; за заг. ред. Г. І. Балюк – К: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. – 296 с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо організації діяльності закладів охорони здоров'я та наукових установ, пов'язаної з трансплантацією органів, тканин і клітин» від 5 вересня 2007 року № 1100 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 67. – Ст. 2585.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення Координаційного центру трансплантації органів, тканин і клітин» від 27 квітня 1994 року № 257.
6. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Трансплантація» на період до 2012 року від 8 жовтня 2008 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 78. – Ст. 2608.

Стаття надійшла до редакції: 16.10.2013 р.

М. П. Комаров¹, А. С. Никоненко², Р. В. Салютин³, С. С. Паляниця³

¹ Міністерство здравоохранения України.

² ГЗ «Запорожская медицинская академия последипломного образования МЗ Украины»

³ Координационный центр трансплантации органов, тканей и клеток МОЗ Украины

РАЗВИТИЕ ТРАНСПЛАНТАЦИИ В УКРАИНЕ — ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Научная работа посвящена актуальной проблеме развития отечественной медицины, а именно расформированию трансплантационной службы Украины.

Ежегодно в Украине производится до 120 пересадок органов, причем 95% от живого родственного донора. В то же время только в США выполняют более 24 тысяч органых трансплантаций в год, а в аналогичной Украине по количеству жителей и общей площади Испании более 4,5 тысячи пересадок органов.

В работе коллективом авторов проведен анализ современных проблем трансплантационной отрасли, основными из которых является отсутствие единой трансплантационной системы, в том числе и службы трансплант-координаторов, хроническое недофинансирование отрасли, «трансплантационная» безграмотность и искаженное представление о трансплантации у граждан и СМИ.

Авторами на основе проведенного анализа предложены пути решения проблемы «трансплантационной недостаточности», в том числе создание единой государственной трансплантационной системы со службой трансплант-координаторов и формирование сети «трансплантационных округов» и другие.

Ключевые слова: трансплантология, состояние, проблемы, перспективы развития.

M. P. Komarov¹, O. S. Nikonenko², R. V. Saliytn³, S. S. Palianytsia³

¹ Ministry of Health of Ukraine

² Zaporizhzhia Medical Academy of Postgraduate Education

³ Coordinating Centre of organs', tissues' and cells' transplantation

DEVELOPMENT OF TRANSPLANTATION IN UKRAINE — PROBLEMS AND WAYS OF OVERCOMING THEM

The scientific work is devoted to the urgent problem of native medicine development, and exactly to the breaking up the transplantation service of Ukraine.

Each year up to 120 transplantations are performed in Ukraine, 95% of them are carried out from a living related donor. At the same time more than 24 thousand of organ transplantations per year are made only in the USA, and more than 4,5 thousand in Spain, a country that is similar to Ukraine by the number of inhabitants and total area.

The analysis of modern problems of transplantation industry was carried out by the authors' team in their work, the main problem is the absence of the unified organ system and transplant-coordinators' service. Other problems include chronic underfunding of the sector, «transplant ignorance» and distorted view on transplantation by citizens and the media.

The ways of solving problems of «transplantation failure», including the creation of the unified national transplant system with transplant-coordinators' service and the formation of «transplant districts» network etc. were proposed by authors on the basis of conducted analysis.

Keywords: Transplantation, status, problems and prospects for development.